

Hailuodon aasiankeltävästäräkki on määritettävissä nuoreksi (1kv) räikeän mustavalkoisista tertiaaleista ja isoista peitinhöyhenistä, jälkimmäisistä ilmeisesti 1-2 sisintä on vaihtunut aikuisen tyyppiseksi. Laajalti keltaisen alapuolen perusteella lintu on koiras. Pään kuviot muistuttavat nimialalajin flava kuvioita ja sulkevat useita alalajeja pois – muun muassa määrityksellisesti hankalan muodon 'plexa'. Alalajiin flava verraten yläpuoli on harmaampi, ja nimialalajilla on usein myös isompi valkoinen täplä silmän alla vastaavassa puvussa. Hailuoto 2.10.2021. JOUNI MESKI

Aasiankelta- västäräkki

Hailuodossa – Suomen ensihavainto

Suomen ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa aasiankeltävästäräkki havaittiin Hailuodossa lokakuun alussa 2021. Lintu voitiin määrittää siitä saatujen valokuvien ja videoäänitysten avulla.

Hailuodon aasiankeltävästäräkin siiven alapinnan leveä valkoinen juova on mahdollisesti juuri tähän lajiin viittaava tuntomerkki. Tämän piirteen vaihtelu tunnetaan kuitenkin huonosti, sillä luonnossa se on käytännössä arvioitavissa vain lentokuvista tai rengastetuilta linnuilta eikä sitä ole yleensä mahdollista tutkia museoiden nahkanäytteistä. Hailuoto 2.10.2021. JOUNI MESKI

Aasiankeltavästäräkin tuntomeriksi on mainittu pitkä takavarpaan kynsi, mutta kaikilla yksilöillä se ei ole erityisen pitkä ja piirteestä on harvoin apua maastomääritykseen. Syksyinen, todennäköisesti aikuinen (+1kv) alalajiin *tschutchschensis* kuuluva aasiankeltavästäräkikoiras, Kamtšatka, Venäjä 22.8.1897. NATURAL HISTORY MUSEUM TRING / PETRI LAMPILA

Keltavästäräkki jaetaan laajalla levinneisyysalueellaan lähteestä riippuen useimmiten 13–14 alalajiin. Lisäksi on kuvattu lukuisia muita sittemmin synonymisoituja alalajeja sekä niiden vaihettumisvyyhykkeitä. Toisaalta Länsi-Kiinassa pesii mahdollisesti ainakin yksi toistaiseksi kuvaamaton alalaji. Perinteisesti keltavästäräkkiä on pidetty koko laajalla levinneisyysalueellaan Länsi-Euroopasta Alaskaan yhtenä lajina, mutta nykyisin useimmat maailman lintulajien luettelot (mm. IOC, Clements ja Howard & Moore) pitävät aasiankeltavästäräkkiä omana lajinaan *Motacilla tschutchschensis*. Vielä toistaiseksi Suomessa käytössä olevassa Euroopan rariteetikomiteoiden liiton taksonomisen komitean (AERC TAC) listalla kaikki keltavästäräkit luetaan kuitenkin yhteen lajiin.

Koska useimpien lajiluetteloiden välillä vallitsee aasiankeltavästäräkin lajiasemasta yksimielisyys, se saanee lajin aseman myös Suomessa, kunhan suurten maailman lajiluetteloiden yhteislista valmistuu tämän hetken tiedon mukaan ensi vuoden alussa. Toisaalta keltavästäräkkien taksonomiassa on edelleen selvit-

tämättömiä asioita, joten nykyinen vallalla oleva jako kahteen lajiin ei välttämättä ole lopullinen.

Eroja äänissä

Keltavästäräkin alalajien määrittäminen on perinteisesti perustunut lähinnä pesimäpukuisten koiraiden väritykseen, erityisesti pään kuvioihin. Muuntelua kuitenkin esiintyy myös muissa puvuissa, mutta eri muotojen varma määrittäminen, erityisesti kaukana normaalin levinneisyysalueen ulkopuolella, on tällöin huomattavasti hankalampaa pelkän puvun perusteella.

Alalajien äänissä on myös eroja, ja kutsuäänten perusteella alalajit voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään:

1. pehmeä-ääniset luoteiset alalajit *flava*, *thunbergi* ja *flavissima*
2. karkeääniset lounaiset alalajit *iberiae*, *cinereocapilla* ja *feldegg*
3. karkeääniset itäiset alalajit '*plexa*', *tschutchschensis*, *taivana* ja *macronyx*

Tämän keltavästäräkkikoiraan iänmääritykseen jää pieni epävarmuus. Kaikki näkyvät siiven peitinhöyhenet ovat aikuisen tyyppisiä, mutta jotkin (erityisesti eteläisten alalajien) nuoret linnut voivat joskus sulkia siiven peitinhöyhenet kokonaan jo syksyllä. Ääntelyn perusteella yksilö kuuluu lounaiseen alalajiryhmään. Heikko valkoinen silmäkulmanjuovan aihe sopii huonosti alalajeille iberiae ja feldegg, joskin nuorten (1kv) koiraiden pään kuviot saattavat poiketa aikuisista linnuista. Siikajoki 6.10.2018. EINO HIEKKANEN

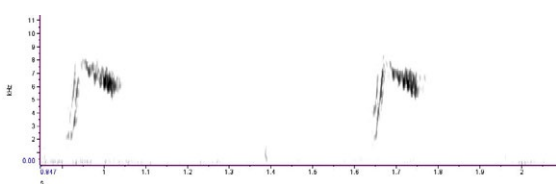
Joidenkin alalajien kutsuäänten muuntelu on tois-
taiseksi epäselvää, ja ilmeisesti ainakin alalajit *beema* ja *lutea* voivat äänellä molemmilla tavoilla. Ryhmien 2 ja 3 alalajit kutsuääntelevät kotoisista keltavästäräkeistä (*flava* ja *thunbergi*) poiketen siten, että ääneen on ajateltavissa selkeä r-kirjain. On kuitenkin syytä huomauttaa, että kotimaisillakin alalajeilla on r-pitoisia ääniä sekä varoitukseen että laulussa. Suurista ruokailevista keltavästäräkkien muuttoparvista kuuluukin lähes aina karkeita yksittäisiä ääniä, joita ei pidä sekoittaa esimerkiksi toistuvasti lennossa äänneilyihin ”oikeisiin” karkeisiin ääniin.

Ryhmän 3 alalajeista *'plexa'* on jossain määrin kiistanalainen taksoni, eikä se eroakaan mainittavasti kesäpuvussa kotoisesta *thunbergi*-alalajista. Sekä DNA-tutkimusten että kutsuäänten perusteella se vaikuttaisi kuitenkin kuuluvan aasiankeltavästäräkkien ryhmään. Suomalaisesta näkökannasta tämä taksoni on kiinnos-

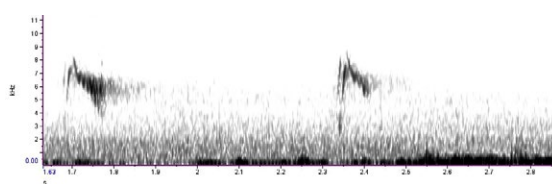
tava, sillä se on meitä lähimpänä pesivä mahdollisesti aasiankeltavästäräkkiin kuuluvista taksonista.

Ryhmien 2 ja 3 äänet ovat korvin kuultuna vaikeita erottaa toisistaan ja sitruunavästäräkin äänistä, mutta sonogrammeissa ne erottuvat melko selkeästi toisistaan. Sen sijaan yksittäisten alalajien erottaminen toisistaan ei todennäköisesti onnistu, vaikka joissakin julkaisuissa tällaista on annettu ymmärtää. Päätelmät perustuvat todennäköisesti näissä tapauksissa liian pieniin otoskokoihin ja äänten yksilölliseen ja/tai tilannekohtaiseen muunteluun.

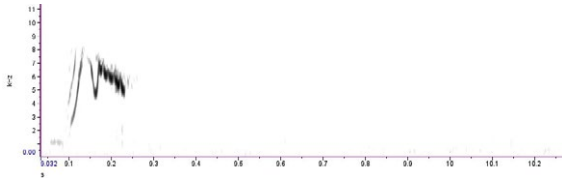
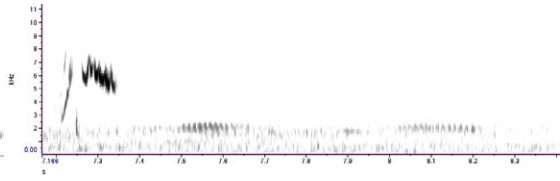
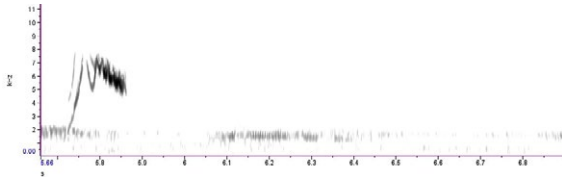
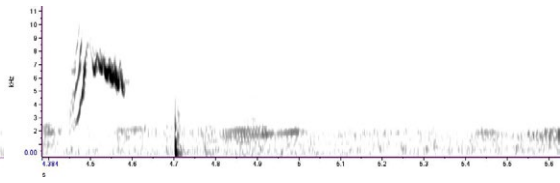
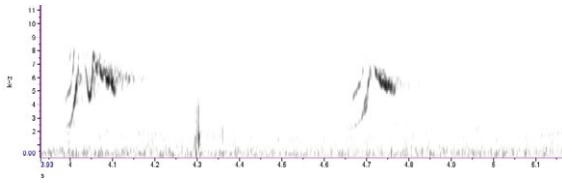
Aasiankeltavästäräkin havainnot Euroopassa koskevat pääasiassa syksyisiä nuoria lintuja. Tyypillisesti nämä ovat puvultaan harmaita ja valkoisia ja keltainen väri puuttuu usein kokonaan. Sen sijaan ainakin alalajille *tschutschensis* on ominaista melko voimakaskin ruosteava sävy rinnassa.

Aasiankeltavästäräkki, alalaji *tschutschensis*, Mongolia: Sonogrammin alun pystyjuovissa on kapea aukko, ja kyseiset pystyviivat kallistuvat vain vähän oikealle.

Aasiankeltavästäräkki, Hailuoto 2.-3.10.2021: Äänen alun pystyjuovien muoto sopii hyvin aasiankeltavästäräkille. Korvin kuultavat karkeat sävyt ilmenevät loppuosan sahalaitakuviona.

Todennäköinen 'plexa', Intia:
Tämän muodon kutsuäänissä on usein havaittavissa "kuoppa" sonogrammissa äänen keskivaiheilla.

Harvinaisuus Euroopassa

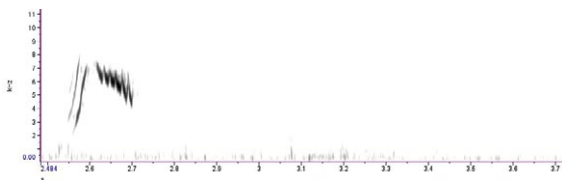
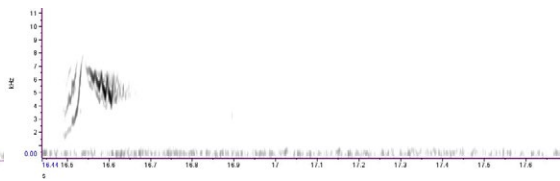
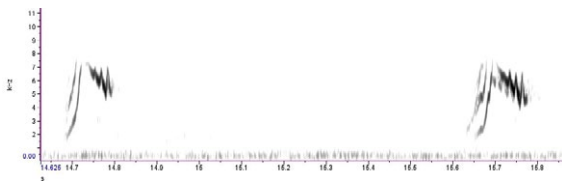
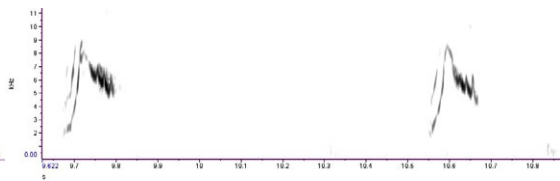
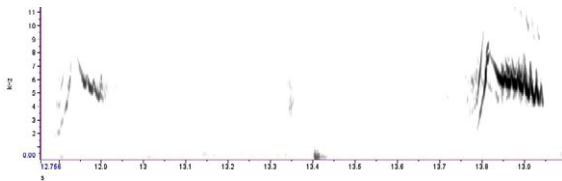
Vaikka aasiankeltävästäräkki on opittu tuntemaan vasta hiljattain, lajista on kuitenkin jo varsin runsaasti havaintoja läntisen Euroopan maista. Suomen lähimaista lajista on Ruotsista viisi, Virosta yksi ja Norjasta seitsemän hyväksyttyä havaintoa. Norjassa on havaittu syksyisin yhteensä jopa kymmeniä yksilöitä, joiden epäillään olleen tätä lajia, mutta kaikkia ei ole saatu dokumentoitua riittävän hyvin. Havainnot painottuvat syksyyn, mutta Ruotsista on myös havainto kahdesti samassa paikassa talvehtineesta yksilöstä. Useimmat läntisessä Euroopassa havaituista yksilöistä ovat olleet valkeaharmaassa nuoruuspuvussa, mutta joitakin yksilöitä on tavattu myös aikuismaisemmissa puvuissa.

Hailuodossa 2.–3.10.2021 havaitun linnun kotimaisesta poikkeava kutsuääni johdatti ajatukset heti kotimaisista poikkeaviin alalajeihin. Lintu ei ollut tyypillisen Euroopassa havaitun aasiankeltävästäräkin tapaan harmaavalkoisessa nuoruuspuvussa, vaan höyhenpu-

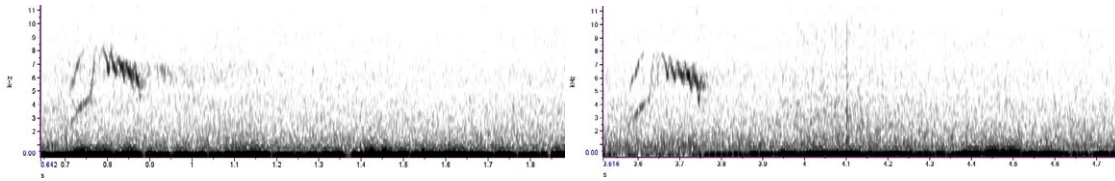
ku muistutti melko tavalla alalajin *flava* vanhaa koirasta. Osa nuorista syksyisistä keltävästäräkeistä kuitenkin sulkii vanhaa lintua muistuttavaan pukuun, ja sulkasaldoltaan edistyneiden lintujen osuus on ilmeisesti suurempi eteläisillä alalajeilla.

Hailuodon lintu on määritettävissä nuoreksi valko-reunaisista isoista peitinhöyhenistä ja tertiaaleista, vaikka muuten puku muistuttaakin vanhan koiraan pukua. Selvä valkoinen silmäkulmajuova ja harmahtava pää tällaisessa puvussa sulkee koko joukon alalajeja pois, muun muassa aasiankeltävästäräkin alalajit *macronyx* ja *taivana* sekä muodon 'plexa'.

Rariteetikomitea konsultoi linnun määrityksestä useita keltävästäräkkeihin perehtyneitä asiantuntijoita sekä Ruotsin ja Norjan rariteetikomiteoita. Johtopäätös oli, että keskeiset piirteet olivat kuvista ja äänitteistä riittävän hyvin arvioitavissa ja sopivat ainoastaan alalajin *Motacilla flava/tschuctschensis tschuctschensis* nuorelle koiraalle.

Keltävästäräkin alalajin feldegg yksilöitä, Kazakstan:
Sonogrammin alun pystyjuovien välissä on leveämpi aukko, ja kyseiset viivat nojaavat keskimäärin enemmän oikealle kuin aasiankeltävästäräkeillä.

Keltavästäräkki, ei-kotimainen alalaji, Siikajoki 6.10.2018: Kotimaisista keltavästäräkeistä poikkeava karkea ääni ja leveä aukko sonogrammin alussa osoittaa, että kyseessä on lounaisen alalajiryhmän lintu. Yhdistettynä linnun ulkonäköön, lintu on todennäköisimmin alalajin feldegg ja jonkin muun alalajin välimuoto, eikä sen määrittäminen alalajilleen ole mahdollista.

Kriteerit aasiankeltavästäräkin hyväksymiseksi

Jotta rariteettikomitea voisi hyväksyä ilmoituksen potentiaalisesta aasiankeltavästäräkistä, havainnon on oltava hyvin dokumentoitu. Linnusta pitää olla käytettävissä **vähintään kaksi seuraavista:**

1. valokuvia, joista linnun höyhenpuvun yksityiskohtia voi arvioida
2. äänite, jossa useita kutsuääniä (miehellään vähintään viisi). Äänitteen ohella myös ääntelytilanne (maassa, lennossa) on syytä kuvata samoin kuin se, ääntelikö lintu kaikissa tilanteissa samalla tavalla ja kuinka usein kuultiin äänitelevän.
3. DNA-näyte, josta saadaan eristettyä aasiankeltavästäräkkiryhmälle kuuluvan linnun DNA

Kiitokset

Rariteettikomitean työtä keltavästäräkkien parissa ovat lausunnoillaan avustaneet **Alex Hellquist, Tor A. Olsen, Magnus Robb** ja **Juho Könönen**.

Kuuntele

Hailuodon linnun kutsuääni (2.10.2021): <http://tiedostot.birdlife.fi/linnut-lehti/extra/202401/tschuchtschensis.mp3>

Kun lupaukset **piti lunastaa**

Olimme kokoontuneet pienellä porukalla mökillemme Hailuotoon perinteiseen pöllöjen syyspöytäntiin lokakuun alussa 2021. Seurueeseen kuului lisäksi vaimoni **Saana**, 9-vuotias poikamme **Veikka** sekä **Rami Marjamäki** ja **Ville Yli-Teevahainen**.

Pöllöviikonlopun olosuhteet olivat otolliset myös harvinaisuuksille, sillä perjantain ja lauantain välisenä yönä oli kova itäkaakkoinen tuuli ja aamuyöllä ripsautti vielä kunnan vesisateen. Aamupäivän retkeily ei kuitenkaan tuottanut bongattua hippiaisuunilintua kummempaa. Iltapäivällä aurinko alkoi lämmittää, ja sen myötä oli sopiva hetki kokoontua terassille juhlistamaan vajaa kuukausi aikaisemmin Saanan pihastamme löytämää siperianlepinkäistä. Yllätykseksemme Rami kaivoi repustaan Bongariliiton muistolahjan hyvin sujuneesta lepinkäisbongauksesta ja luovutti sen Saanalle. Juotiin lasilliset kuohuvaa, ja tunnelma oli korkealla.

Lepinkäismuistelun jälkeen pelasimme rantaniityllä frisbeegolfia, kun pelin tiimellyksessä Veikan jaloista nousi västäräkilaji lentoon voimakkaasti äännellen. Ääni oli kummallisen r-pitoinen, ja lintu toisteli sitä lähes virtavästäräkkimäisen tiheästi. Lintu näytti keltavästäräkiltä, mutta ääni oli outo. Muistelin jonkun itäisen keltavästäräkin äänitelevän tuolla tavalla, mutta en tiennyt, oliko (ala)lajia havaittu Suomessa. Oli tärkeää saada lintu dokumentoitua. Saimme siitä heikkolaatuisia kuvia, mutta mikä tärkeintä, kännykkäkameran videoilla linnun ääni kuului hyvin. Videotallenne osoittautuikin myöhemmin määrittämisen kannalta oleelliseksi tekijäksi.

Illan ja yön saatossa keskityimme pöllöjen rengastukseen, eikä meillä silloin ollut kunnan käsitystä siitä, kuinka kovaksi harvinaisuudeksi keltavästäräkkimme osoittautuisi.

Mökin valmistumisesta lähtien Veikka on yrittänyt neuvotella sinne itselleen PlayStation-pelikonsolia. Vastasin hänelle puolileikilläni, että etsi mökiltä Suomelle uusi laji (tai alalaji), ja "pleikka" tulee.

Lähetimme rariteettikomitealle havainnosta lomakkeen ja jäimme odottamaan päätöstä. Odotetusti aikaa kului, mutta lopulta maaliskuussa 2023 saimme päätöksen saatteella "hae pojalle pleikkari". Aasiankeltavästäräkkimme oli hyväksytty Suomelle uudeksi alalajiksi. Jouduin lunastamaan lupaukseni ja hankin pleikkarin mökille.

Jouni Meski